

“We shall pay any price, bear any burden”?

Kylmän sodan kriisit, niiden ratkaiseminen ja Yhdysvaltain ulkopoliittiset tavoitteet presidentti John F. Kennedyn puheissa 1961–1963

Oulun Yliopisto

Historiantieteet

Historian kandidaatintutkielma

9.5.2019

Markus Niskanen

Sisälllys

JOHDANTO	3
1. "KYSYKÄÄ MITÄ YHDESSÄ VOIMME TEHDÄ IHMISKUNNAN VAPAUDEN PUOLESTA" – VIRKAANASTUJAISPUHE JA KENNEDY-OPPI.....	10
1.1. Liittolaisille ja uusille valtioille	10
1.2. Vastustajille	12
1.3. Kennedy-oppi ja ulkopoliittiset tavoitteet	13
2. VARJOJA PARATIISISSA – SIKOJENLAHDEN MAIHINNOUSU JA KUUBAN OHJUSKRIISI	16
2.1. "Kansainvälinen salaliitto" – Kennedy ja Sikojenlahden maihinnousu 20.4.1961.....	16
2.2. 13 Päivää veitsen terällä – Kuuban ohjuskriisi 22.10.1962	18
3. HURMURI VASTAAN ÄKSYILIJÄ – BERLIININ KRIISI.....	22
3.1. "Kylmän sodan symboli" – Kennedy ja Länsi-Berliini 25.7.1961.....	22
3.2. "Tarpeeton kriisi" – YK:n yleiskokous 25.9.1961	25
4. SIENIPILVET VÄISTYVÄT – OSITTAINEN YDINKIELTOSOPIMUS.....	27
4.1. Kuuma linja ja ydinkieltosopimus – American University 10.6.1963.....	27
4.2. Ydinkieltosopimuksen jälkeen – YK:n yleiskokous 20.9.1963	29
LOPPULAUSE	31
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS.....	34

JOHDANTO

John F. Kennedy toimi Yhdysvaltain 35. presidenttinä 20.1.1961–22.11.1963. Hän voitti vuoden 1960 presidentinvaaleissa vastaehdokkaansa ja istuvan varapresidentin, republikaanien Richard Nixonin. Kennedyn vaalivoitto oli yksi Yhdysvaltain historian tiukimmista; ero Nixoniin oli vain vähän yli 100 000 ääntä. Kampanjansa aikana, ja ennen sitä, Kennedy tunnettiin taitavana puhujana ja sitkeänä poliitikkona, joka oli erityisesti kiinnostunut ulkopoliittisista kysymyksistä.¹ Hänen presidentinkautensa päättyi ennenaikaisesti tragediaan. Presidentti salamurhattiin Dallasissa 22.11.1963 ja hänen virkaansa nousi varapresidentti Lyndon B. Johnson.² Kennedy olisi luultavasti pyrkinyt presidentiksi myös vuoden 1964 vaaleissa.³

Kennedyn aikana Yhdysvallat oli ollut 1940-luvulta lähtien Neuvostoliiton kanssa kylmässä sodassa. Se oli epäsuora konflikti, johon kuului omien liittoumien⁴ luominen, asevarustelu ja pyrkimys oman vaikutusvallan kasvattamiseen toisen puolen kustannuksella. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto eivät olleet siis avoimessa sodassa, mutta pyrkivät usein varustamaan avoimien konfliktien vastakkaisia osapuolia.⁵ Kennedyn presidentinkautta värittivät monet ulkopoliittiset kriisit, tilanteet, joissa totutut ratkaisukeinot eivät enää toimineet. Näistä tunnetuimpina olivat Kuuban ohjuskriisi ja Berliinin kriisi. Hänen päävastustajanaan monessa konfliktissa toimi Neuvostoliiton johtaja Nikita Hruštšov⁶. Ydinsodan syttyminen oli 1960-luvun alussa useamman kerran hyvin lähellä ja presidentti pyrkikin osittaisen ydinkieltosopimuksen solmimiseen, jonka tavoitteena oli rajoittaa ydinaseiden määrää ja leviämistä.

Kennedyn hallinnon ulkopoliittista toimintaa ohjannutta doktriinia kutsutaan Kennedy-opiksi. Kennedy-oppi ja yleisemminkin presidentti Kennedyn ulkopoliittiset toimet ilmentävät hyvin kylmän sodan luonnetta. Tämän luonteen voi ymmärtää hyvin Kennedyn puheiden kautta. Häntä pidettiin inspiroivana ja hyvänä puheidenpitäjänä ja useissa hänen puheistaan käsiteltiinkin juuri kylmän sodan kriisejä. Puheiden

¹ Snead 2010, 52–53.

² Yhdysvaltain presidenttinä 22.11.1963–20.1.1969.

³ Paterson 1989, 6.

⁴ Nato (Northern Atlantic Treaty Organization, Pohjois-Atlantin Liitto, perustettu 1949) ja Varsovan liitto ("Sopimus ystävydestä, yhteistyöstä ja keskeisestä avunannosta", 1955–1991).

⁵ Holmila & Roitto 148–149.

⁶ NL:n johtajana eli Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteerinä 14.9.1953–14.10.1964.

pyrkimyksenä oli tavallisesti sekä raportoida ulkopoliittisista kriiseistä että ehdottaa niihin ratkaisuja. Monet puheet oli siis samaan aikaan osoitettu amerikkalaisille, liittolaisille ja kommunisteille ympäri maailmaa. Tämän tutkielman tehtävänä onkin tutkia muun muassa Kennedyn ulkopoliittisten puheiden tavoitteita, yleisöjä ja niissä esitettyjä ratkaisuja. Presidenttien puheiden tarkempi analysointi on järkevää, koska puheet eivät usein pelkästään ilmennä hallinnon tavoitteita, vaan puheiden kirjoitus linkittyy merkittävästi tavoitteiden muotoiluprosessiin. Puheiden kirjoittajat olivat usein mukana kehittelemässä ratkaisuja, jotka sitten esiteltiin puheissa.⁷ Tämä tutkielma sijoittuu poliittisen historian ja aatehistorian piiriin.

Kylmä sota ennen Kennedyä

Kylmä sota oli käynnissä toisen maailmansodan lopusta aina Neuvostoliiton hajoamiseen 1990-luvun alussa. Suurvalloilla oli epäluuloja toisiaan kohtaan jo toisen maailmansodan aikana, mutta ne lakaistiin maton alle yhteisen vihollisen voittamiseksi. Sodan jälkeen erimielisyydet, kuten Josif Stalinin⁸ jääräpäiset vaatimukset Euroopan tulevasta rajoista ja sotakorvauksista, lisäsivät vastakkainasettelua samalla kun länsimaissa perinteinen kommunismivastaisuus nousi jälleen esiin. Vaikka Yhdysvallat yritti osittain sovittaa Neuvostoliiton tavoitteita omiinsa, sekään ei halunnut jäädä sodanjälkeisessä maailmassa Neuvostoliiton jalkoihin. Esimerkiksi atomipommin käyttö Japania vastaan oli tehty osittain voimannäyttönä Neuvostoliitolle.⁹

Yhdysvaltain ensimmäinen kylmän sodan aikainen presidentti oli Harry S. Truman, joka oli noussut varapresidentistä presidentiksi kuolleen Franklin D. Rooseveltin¹⁰ tilalle. Truman tuki sekä Yhdistyneiden kansakuntien että Naton perustamista. Ensin Neuvostoliiton ja myöhemmin Yhdysvaltain sekaantuminen Kreikan sisällissotaan 1940-luvun lopulla, todistivat Trumanille suurvaltojen tavoitteiden päinvastaisuutta. Hän pyrki tukemaan Euroopan jälleenrakentamista Marshall-avulla, mikä lopulta lisäsi Euroopan kahtiajakautumista. Neuvostoliiton nähtiin käytännössä vallanneen Itä-Euroopan, ja Länsi-Euroopan itsenäisyys ja turvallisuus piti tämän takia taata. Trumanin

⁷ Medhurst & Ritter 2003, 12–13.

⁸ Neuvostoliiton johtajana 3.4.1922 – 5.3.1953.

⁹ Holmila & Roitto 2018 148–151.

¹⁰ Truman Yhdysvaltain presidenttinä 12.4.1945–20.1.1953. Roosevelt 4.3.1933–12.3.1945.

kauden kriittisiksi hetkiksi nousivat Kiinan sisällissota 1946–1950 ja vuonna 1950 alkanut Korean sota. Kiinassa Yhdysvallat oli tukenut kommunisminvastaisia joukkoja, Koreassa se toimitti kommunismin vastustajille joukkoja, aseita ja neuvoja. Neuvostoliitto taas tuki kommunisteja molemmissa maissa.¹¹ Neuvostoliiton kehitettyä ydinaseen ja molempien suurvaltojen ydinaseiden määrän kasvaessa, alettiin puhua kauhun tasapainosta. Tällä tarkoitettiin tilannetta, jossa kumpikaan ydinaseita omistava puoli ei uskalla käyttää ydinasearsenaaliaan koston pelossa.¹²

Korean sota loppui Trumanin seuranneen Dwight D. Eisenhowerin¹³ kaudella aselepoon. Stalinin kuolemaa seurannut ”suojasää” ei parantanut suurvaltojen suhteita kauaa. Hänen tilalleen nousi Hruštšov, joka todisti olevansa lähes yhtä ankara ja häikäilemätön johtaja kuin edeltäjänsä. Hruštšov oli kuitenkin sitä mieltä, että Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton rauhanomainen rinnakkaiselo olisi mahdollista. Eisenhowerin hallinto seurasi Trumanin osoittamia suuntaviivoja. Yhdysvallat jatkoi kommunismia vastaan taistelevien tahojen tukemista Eisenhowerin aikana Lähi-idässä, Libanonissa ja Vietnamissa. Eisenhowerin kaudella Yhdysvallat jatkoi liittolaissopimusten solmimista muun muassa Tyynellämerellä ja Neuvostoliitto perusti Varsovan liiton vastapainoksi Natolle.¹⁴

Tutkimustehtävä ja rajaukset

Tutkielmassa tarkastellaan presidentti Kennedyn pitämiä puheita vuosina 1961–1963, tarkemmin sanottuna niitä puheita, joissa käsitellään ulkopoliittisia kriisejä. Valituista puheista on poimittu käsiteltäväksi aiheen kannalta relevantit kohdat. Tutkimustehtävänä on tutkia, miksi ulkopoliittisia kriisejä käsiteltiin Kennedyn puheissa, eli minkälaisiin päämääriin puheilla pyrittiin, ja millaisia ratkaisuja kriiseihin ehdotettiin. Lisäksi Kennedyn puheita vertaillaan hänen virkaanastujaispuheensa asettamiinsa ulkopoliittisiin tavoitteisiin sekä pohditaan minkälaisille erilaisille yleisöille puheissa esitetyt ajatukset oli osoitettu.

¹¹ Holmila & Roitto 2018, 173–177, 188–192.

¹² Tämän arveltiin lopulta johtavan tasoittuvaan tilanteeseen, jossa molemmat puolet hyväksyisivät omat kykynsä vastata toisen puolen ydinaseiskuun ja vähentäisivät omaa ydinasetuotantoaan. FitzSimons 1972, 215.

¹³ Yhdysvaltain presidenttinä 20.1.1953–20.1.1961.

¹⁴ Holmila & Roitto 2018, 197–202.

Tavallisesti poliittisilla puhujilla on mielletty olevan kolmenlaisia tehtäviä: oman asian hyväksyttäväksi ja oikeaksi osoittaminen, yhteisön miellyttäminen ja yleisön innostaminen.¹⁵ Nämä kaikki näkyvät myös Kennedyn puheissa ja yhdistyvät hänen laajempiin tavoitteisiinsa. Lisäksi tutkielmassa on pyritty lyhyesti kuvaamaan kriisien kulkua, koska tämän avulla on helpompi esittää Kennedyn hallinnon lähtökohdat ja tarkoitukset. Puheet yksin eivät vielä anna kokonaista kuvaa puhujan tarkoituksista.¹⁶ Lisäksi yksittäiseen puheeseen liittyvät tavoitteet tulevat ilmi vasta kun niitä käsitellään yhdessä puheeseen liittyvien tekojen kanssa.¹⁷ Kennedyn puheiden vertaaminen toisiinsa ja konkreettisiin tekoihin on järkevää myös puheiden kontekstien selvittämiseksi.¹⁸

Aikarajaus on tehty Kennedyn presidenttikauden perusteella vuosiin 1961–1963 ja tarkastelusta on näin ollen jätetty pois aikaisemmat puheet esimerkiksi hänen kampanjansa ajalta. Ulkopoliittiset kriisit, jotka on valittu tarkasteltavaksi tässä tutkielmassa ovat Sikojenlahden maihinnousun jälkiselvittelyt, Kuuban ohjuskriisi ja Berliinin kriisi. Lisäksi käsittelyssä on vuonna 1963 solmittu osittainen ydinkieltosopimus, joka sinänsä on enemmänkin ratkaisu kuin kriisi. Se oli kuitenkin yksi Kennedyn kauden tärkeistä onnistumisista, ja hänen määrittelemistään tavoitteista, joten sen käsittely on aiheen kannalta järkevää.

Kaukoidän kriisi, tässä tapauksessa sekä Laosin että Vietnamin tilanteesta noussut ongelma, on jätetty tarkastelusta pois. Tämä johtuu siitä, että vaikka Kennedy pyrki vaikuttamaan tilanteeseen molemmissa valtioissa, hän käsitteli molempia vain yhdessä puheessa ja hyvin lyhyesti. Sekä Laosissa että Vietnamissa Yhdysvaltain tavoite oli tukea kommunisminvastaisia joukkoja sisällissodassa, mutta pysyä itse neutraalina. Sotilaallinen interventio olisi tehty vain tilanteessa, jossa kommunistien voitto olisi näyttänyt muuten varmalta.¹⁹ Yhdysvaltaisten sotilashenkilöiden läsnäolo Vietnamissa alkoi merkittävästi lisääntyä vasta sotilasjuntan otettua Etelä-Vietnamin

¹⁵ Palonen & Summa 1996, 41.

¹⁶ Hyrkkänen 2002, 176–177.

¹⁷ Skinner 2002, 92.

¹⁸ Tekstin asettaminen oikeaan yhteyteen eli kontekstiin vaatii ”sisäisen evidenssin” eli itse tekstin tulkittamisen ja ”ulkoisen evidenssin”, vertailun muihin teksteihin ja tekstiin liittyviin muihin tapahtumiin. Hyrkkänen 2002, 200 – 206.

¹⁹ Paterson 1989, 228–229.

haltuunsa vuoden 1963 lopulla. Vietnamin sotaan Yhdysvaltain katsotaan liittyneen elokuussa 1964.²⁰ Yhdysvallat ei siis Kennedyn aikana avoimesti osallistunut kumpaankaan kriisiin, joten niitä ei julkisissa puheissakaan käsitelty.

Tutkielma koostuu neljästä pääluvusta, joista ensimmäisessä käsitellään Kennedyn virkaanastujaispuhetta. Lopuissa pääluvuissa käsitellään Kuuban tilannetta, Berliinin kriisiä ja osittaista ydinasekieltosopimusta kutakin omassa kappaleessaan. Muissa luvuissa paitsi virkaanastujaispuhetta käsittelevässä, jokainen alaluku käsittelee yhtä Kennedyn puhetta. Koska luvut on jaettu kriisien mukaan, puheita ei käsitellä kronologisessa järjestyksessä, vaan teemoittain, mikä on varmasti järkevämpää aiheen käsittelyn kannalta.

Lähdeaineisto

Tutkielman lähdeaineistona ovat siis presidentti John F. Kennedyn puheet vuosina 1961–1963. Puheista on valittu käsiteltäväksi erityisesti ne, joissa tarkastelussa on ulkopoliittiset kriisit ja niiden ratkaisu. Kaikki puheet ovat luettavissa John F. Kennedy Presidential Library and Museumin verkkosivuilta²¹, jossa suurin osa puheista on saatavilla sekä kirjallisessa muodossa että äänitteinä. Äänitteiden käyttäminen olisi saattanut antaa uuden ulottuvuuden puheiden analyysiin, mutta se olisi samalla laajentanut tutkimusta liikaa. Itse JFK-kirjasto sijaitsee Bostonissa, Massachusettsissa, mutta aineistot ovat vapaassa käytössä myös digitaalisessa muodossa.

JFK -kirjasto vaikuttaa puheiden lähteenä yksinomaan luotettavalta taholta. Verkkosivuilla kerrotaan että ”kokoelmaan kuuluvat dokumentit, esimerkiksi puheiden kopiot ja asiakirjat, ovat Yhdysvaltain virkamiesten valmistelemina osana virallisia tehtäviään”. Kirjaston virallisen statuksen takia puheiden ja muiden dokumenttien aitoutta ei ole mitään syytä epäillä. Viimeistään puheiden äänitteiden avulla voi tarkistaa litteroitujen puheiden täsmällisyyden.

Kennedyn puheista on valittu tarkasteluun ulkopoliittisia kriisejä käsitteleviä puheita. Kuubaa käsitellään kahden puheen avulla, joista 20.4.1961 pidetty puhe käsittelee

²⁰ Holmila & Roitto 2018, 239, 242.

²¹ Verkkosivuille on kerätty myös paljon muita asiakirjoja ja tietoa koskien John F. Kennedyn presidenttiyttä ja poliittista uraa. <https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches?year=all>. Lyhennetty tästä eteenpäin JFK-kirjasto ja alaviitteissä JFK Library.

Sikojenlahden maihinnousua ja 22.10.1962 pidetty Kuuban ohjus kriisiä. Berliinin kriisi oli Kennedyn puheiden aiheena 25.7.1961 pidetyssä puheessa ja Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksessa 25.9.1961 pidetyssä puheessa, jossa käsittelyssä oli myös monia muita kriisejä. Osittaista ydinasekieltosopimusta hän käsitteli puheessaan 10.6.1963 sekä puheessaan YK:n yleiskokouksessa 22.9.1963. Kennedy piti osittaisesta ydinkieltosopimuksesta puheen myös 26.7.1963, mutta sen sisältö on tärkeimmiltä osiltaan lähes identtinen kaksi kuukautta myöhemmin YK:n yleiskokouksessa pidetyn puheen kanssa, joten sen käsitteleminen ei antaisi lisäsisältöä tähän tutkielmaan. Aiemmin mainittujen puheiden lisäksi lähteenä on käytetty Kennedyn virkaanastujaispuhetta 20.1.1961, jossa määriteltiin monia Kennedyn hallinnon ulkopoliittikan suuntaviivoja.

Puheita tutkittaessa on muistettava, että kaikki puheet eivät olleet presidentti Kennedyn omaa käsi-alaa, vaan muiden hallinnon jäsenien ja puheenkirjoittajien kirjoittamia. Puheita kirjoittivat muun muassa presidentin erityisavustaja Ted Sorensen ja oikeusministeri, presidentin veli, Robert Kennedy. Presidentti kuitenkin toi omat ajatuksensa esiin ennen puheiden kirjoittamista, hyväksyi lopulliset puheet ja teki niihin myös lisäyksiä.²² Lisäksi koska samansuuntaiset tavoitteet ohjasivat koko hallintoa, on vaikeaa erottaa presidentin omat ajatukset puheesta. Tämä on tarpeellistakaan, koska tutkielman tarkoituksena on juuri tutkia pidettyjä puheita, eikä sinänsä analysoida mitkä niissä esitetyistä ajatuksista ovat Kennedyn omia.

Tutkimuskirjallisuus

Tutkimuskirjallisuutena käytän Kennedyä ja tarkemmin hänen aikansa kriisejä käsitteleviä teoksia. Aikaisemmasta tutkimuksesta lähimpänä omaa aiheitani on LOUISE FITZSIMONSIN teos *The Kennedy Doctrine* (1972), joka käsittelee presidentin ulkopoliittisia toimia Kennedy-opin näkökulmasta ja analysoi myös jonkin verran Kennedyn puheita. FREDRIK KEMPEN *Berlin 1961 – Kennedy, Krushchev and the most dangerous place on earth* (2001) avaa Berliinin kriisiä ja GRAHAM ALLISONIN sekä PHILIP ZELIKOWIN *Essence of Decision – Explaining the Cuban missile crisis* (1999) Kuuban kriisiä. Kennedyn elämää ja poliittista uraa yleisemmin valaisevat DAVID

²² J. Golden, "John F. Kennedy and the 'Ghosts'" (art.). *Quarterly Journal of Speech* 4/1966.

SNEADIN *John F. Kennedy – A new frontier president* (2010) ja THOMAS PATERSONIN *Kennedy's Quest for Victory – Americas Foreign Policy 1961–1963* (1989). Osittaista ydinkieltosopimusta on avattu LISA BAGLIONIN teoksella *To agree or not to agree – Leadership, Bargaining and Arms control* (1999).

Mukana on myös RICHARD LEBOWIN ja JANICE STEININ *We all lost the cold war* (2001), joka käsittelee Kuuban ohjus kriisiä ja yleisemmin ydinaseiden aiheuttamia kriisejä kylmässä sodassa. Puheita tutkiessa apuna on käytetty MARTIN MEDHURSTIN ja KURT RITTERIN teosta *Presidential speechwriting – From the New Deal to the Reagan Revolution and Beyond* (2003). Lisäksi menetelmäkirjallisuutena on ollut käytössä KARI PALOSEN ja HILKKA SUMMAN *Pelkkää retoriikkaa – tutkimuksen ja politiikan retoriikat* (1996), MARKKU HYRKKÄSEN *Aatehistorian mieli* (2002) ja QUENTIN SKINNERIN *Visions of Politics Volume 1 – Regarding method* (2011).

Kennedyn puheita on tutkittu yllättävän vähän. Monet tutkimukset keskittyvät yksittäisten puheiden tutkimiseen, kuten SHANA COREYN *A Time to Act – Kennedy's Big Speech* (2017), tai Kennedyn sisäpolitiikkaan, kuten STEVEN GOLDZWIGIN ja GEORGE DIONISOPOULOKSEN *John F. Kennedy's civil rights discourse: The evolution from "principled bystander" to public advocate* (1989). Tällaista laajemmin Kennedyn kauden ulkopoliittisiin kriiseihin keskittyvää tutkimusta ei ole aiemmin tehty.

1. "KYSYKÄÄ MITÄ YHDESSÄ VOIMME TEHDÄ IHMISKUNNAN VAPAUDEN PUOLESTA" – VIRKAANASTUJAISPUHE JA KENNEDY-OPPI

John F. Kennedy astui virkaansa Yhdysvaltain presidenttinä 20.1.1961 ja piti virkaanastujaisissa puheen, jossa hän määritteli tavoitteensa Yhdysvaltain politiikalle tulevaisuudeksi neljäksi vuodeksi. Kennedyn virkaanastujaispuheessa korostui maan ulkopolitiikka ja Yhdysvaltain sisäpolitiikka käsiteltiin hyvin vähän. 1960-luvulla Yhdysvaltain sisällä tapahtui suuria muutoksia, joihin vaikuttavat muun muassa ihmisoikeusliikkeen vahvistuminen ja alkava rotuerottelun purkaminen sekä hippiliike. Kylmän sodan takia virkaanastujaispuheen päähuomio oli kuitenkin ulkopolitiikassa. Puhe osoitettiin paitsi amerikkalaisille, myös Yhdysvaltain liittolaisille ja vastustajille sekä vasta itsenäistyneille valtioille. Kennedyn pyrkimys puolustaa vapautta näkyy hyvin kuuluisassa lainauksessa:

*Let every nation know, whether it wishes us well or ill, that we shall pay any price, bear any burden, meet any hardship, support any friend, oppose any foe in order to assure the survival and success of liberty. This much we pledge – and more.*²³

1.1. Liittolaisille ja uusille valtioille

Kennedy osoitti Yhdysvaltain liittolaisille lupauksen uskollisuudesta ja ystävydestä. Sanat oli osoitettu ensisijaisesti Länsi-Euroopan maille ja Natolle, koska Kennedy puhui "vanhoista liittolaisista, joiden kulttuurisen ja henkisen syntyperän Yhdysvallat jakaa". Luultavasti tärkein viesti liittolaisille oli, että yhdessä maat pystyvät tekemään paljon enemmän kuin yksin.²⁴ Tällä perustelulla Kennedy pyrki sitomaan Nato-liittolaiset erottamattomasti yhteen: vankka liittouma kestäisi uhat, yksittäiset maat tuhoutuisivat. Yhdysvallat tarvitsi liittolaisiaan ja liittolaiset tarvitsivat Yhdysvaltoja.

²³ *Tietäköön jokainen kansa, toivoopa se meille hyvää tai pahaa, että tulemme maksamaan minkä tahansa hinnan, kantamaan minkä tahansa taakaan, kohtaamaan minkä tahansa vaikeuden, tukemaan mitä tahansa ystävää, vastustamaan mitä tahansa vihollista varmistaaksemme vapauden selviämisen ja menestymisen. Tämän me lupaamme – ja enemmänkin.* (Huom. vapaa käänös, jos muuta ei mainita käännökset ovat tutkielman kirjoittajan omia) Inaugural Address of John F. Kennedy. (Jos muuta paikkaa ei ole merkitty niin puheen esityspaikka on Valkoinen talo, Washington D.C.) 20.1.1961. JOHN F. KENNEDY PRESIDENTIAL LIBRARY AND MUSEUM (JFK Library).

²⁴ Inaugural Address of John F. Kennedy. 20.1.1961. JFK Library.

Yhdistyneitä Kansakuntia Kennedy nimitti ihmiskunnan viimeiseksi toivoksi muuttuneessa maailmassa. Koska ”sodan instrumentit ovat kauan sitten ohittaneet rauhan instrumentit”, Yhdysvallat pyrki omalla toiminnallaan tukemaan YK:n vahvistumista kriisien ratkaisijana ja keskustelunareenana konfliktien osapuolten lähentämiseksi.²⁵ Louise FitzSimmonsin mukaan Kennedy oli kuitenkin jo varhain ymmärtänyt saman asian kuin edeltäjänsä Eisenhower ja Truman: YK ei pystyisi täyttämään sille asetettua rauhanturvaajan roolia, ja siksi Yhdysvaltain olisi ryhdyttävä ”maailmanpoliisiksi”, jotta rauha ja järjestys voitaisiin säilyttää.²⁶ Tätä ei suoranaisesti ole nähtävissä virkaanastujaispuheesta, vaikka Yhdysvallat esitettiin siinä johtavana, melkein ainoana, rauhan ja vapauden puolustajana.

Kennedy halusi sitoa kaikki vapaat valtiot yhteiseen tehtävään. Vapauden puolustaminen ei voisi olla vain Yhdysvaltain vastuulla: ”My fellow citizens of the World: ask not what America will do for you, but what together we can do for freedom of man”.²⁷ Muille Amerikan valtioille Kennedy lupasi konkreettista yhteistyötä vapaiden ihmisten ja vapaiden hallitusten kesken. Yhdysvallat toivoi muiden Amerikan valtioiden liittyvän mukaan taisteluun sodanlietsontaa ja kumouksellista toimintaa vastaan koko maanosassa. Tämän osuuden puheestaan Kennedy päätti sanoen ”Let every other power know that this Hemisphere intends to remain the master of its own house”.²⁸ Tämän voisi olettaa tarkoittavan, että Amerikan valtiot vastustaisivat yhdessä ulkopuolisia uhkia, joihin Kennedy laski varmasti myös kommunismin. Kumouksellisuutta ja kommunismia Kennedy vastusti näkyvästi toimillaan jo muutaman kuukauden päästä Sikojenlahden maihinnousussa. Kuubaa ei mainittu virkaanastujaispuheessa, vaikka se oli kommunistisen käännöksensä jälkeen varmasti konkreettisin ja läheisin esimerkki kommunismin uhasta.

Uusia valtioita Kennedy neuvoi olemaan varovaisia, jotta entisiä kolonialistijohtajia ei seuraisi vieläkin pahempia tyranneja. Hän ei olettanut, että kaikki uudet valtiot

²⁵ Inaugural Address of John F. Kennedy. 20.1.1961. JFK Library.

²⁶ FitzSimmons 1972, 6.

²⁷ ”Hyvät maailmankansalaiset: älkää kysykö mitä Amerikka voi tehdä puolestanne, vaan kysykää mitä voimme yhdessä tehdä ihmiskunnan vapauden puolesta”. Inaugural Address of John F. Kennedy. JFK Library.

²⁸ ”Tietäköön jokainen toinen valta, että tämä pallonpuolisko aikoo pysyä oman talonsa herrana.” Inaugural Address of John F. Kennedy. JFK Library.

jakaisivat Yhdysvaltain arvot ja yhteiskuntajärjestyksen. Kennedy kuitenkin toivoi, että ne kunnioittaisivat omien, ja toisten valtioiden, kansalaisten vapautta.²⁹ Yhdysvallat ei siis pakottaisi yhteiskuntajärjestystään muille valtioilla, mutta demokratia olisi suotavin vaihtoehto. Toisaalta Yhdysvaltain liittolaisinakin oli useita diktatuurisesti johdettuja valtioita³⁰, joten kommunismin leviämisen estäminen vaikuttaa tässä tilanteessa tärkeämmältä tavoitteelta, kuin maailman kaikkien ihmisten vapauden varmistaminen. Jos diktaattorit olivat kommunisminvastaisia, he saivat pysyä vallassa ainakin vielä jonkin aikaa.

1.2. Vastustajille

Suuri osa Kennedyn virkaanastujaispuheesta oli suunnattu Neuvostoliiton johtamalle kommunistiselle liittoumalle, vaikka mitään valtioita ei puheessa mainittu nimeltä. Kennedy puhui ”kahdesta suuresta ja voimakkaasta ryhmästä valtioita”, joka viittaa ilmiselvästi Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton johtamiin liittoumiin. Molempien puolien pitäisi etsiä yhdessä ratkaisuja suhteita hiertäviin ongelmiin. Yhteistyö pyrki oikeudenmukaisempaan maailmaan, jossa vapaus ja rauha olisi turvattu. Kennedyn sodanvastaisuus on nähtävissä selvästi kohdassa ”Let us never negotiate out of fear. But let us never fear to negotiate”.³¹ Vaikuttaa siltä, että Kennedylle neuvottelu oli aina parempi vaihtoehto kuin sota. On vaikea sanoa, tarkoittiko vapauden tavoittelu tässä puheessa Neuvostoliiton ja sen liittolaisten diktatuurisen hallintajärjestelmän vastustamista.

Puheessa ehdotettiin myös ensimmäistä kertaa ydinasekontrollia. Kennedyn mukaan molempien puolien tavoite saada toisesta ylivoima ydinaseiden avulla, johtaisi lopulta sotaan, joka tuhoaa maailman.³² Tässä näkyy selvästi Kennedyn hallinnon tavoite rajoittaa ydinaseiden määrää maailmassa: Kennedy halusi lopettaa ydinasekilpailun Neuvostoliiton kanssa ja pyrkiä saamaan yliotteen muilla alueilla. Hän halusi muuttaa myös oman hallintonsa suhtautumista ydinsotaan ja sotaan yleisesti. Kennedy ja ulkoministeri Robert McNamara kehittivät ”joustavan vastaiskun doktriinin”

²⁹ Inaugural Address of John F. Kennedy. JFK Library.

³⁰ Esimerkiksi Pakistan ja Thaimaa. FitzSimons 1972, 4.

³¹ ”Älkäämme koskaan neuvotelko pelosta. Mutta älkäämme myöskään koskaan pelätkö neuvottelua.” Inaugural Address of John F. Kennedy. 20.1.1961. JFK Library.

³² Inaugural Address of John F. Kennedy. 20.1.1961. JFK Library.

korvaamaan Eisenhowerin aikana käytössä olleen ”massiivisen koston opin”. Aikaisemmin hyökkäykseen Yhdysvaltoja tai sen liittolaista kohtaan olisi vastattu suuremmalla vastaiskulla. ”Joustavan vastaiskun doktriini” tarkoitti että hyökkäyksiin vastattiin soveltuvammin riippuen hyökkäyksen luonteesta.³³ Doktriinin tarkoitus oli edelleen vähentää ydinsodan uhkaa.

Kennedyn mukaan Yhdysvallat, ja kaikki muutkin valtiot, oli pakotettu taistelemaan konfliktissa, jota hän nimitti termillä ”long twilight struggle”. Ihmiskunnan yhteiseksi viholliseksi hän listasi tyrannian, köyhyyden, taudit ja itse sodan. Liittolaisiltaan ja vastustajiltaan Kennedy pyysi uhrauksien tekemistä, jotta nämä viholliset pystyttäisiin voittamaan ja ihmiskunnan selviytyminen varmistamaan.³⁴ Terminä ”long twilight struggle” tarkoitti luultavasti tilaa sodan ja rauhan välissä eli kylmän sodan luonnetta. Iltahämärä ei ole osa päivää eikä yötä, kuten kylmä sotakaan ei ole sotatila, mutta ei myöskään rauha. Tyrannian ja sodat Kennedy yhdisti luultavasti vahvasti kommunismiin. Neuvostoliitto oli diktatuurisesti johdettu ja kommunistit nähtiin usein sodanlietsojina, jonka toimiiin Yhdysvaltain tulisi vapauden ja rauhan puolustajana puuttua.

1.3. Kennedy-oppi ja ulkopoliittiset tavoitteet

Presidentti Kennedyn ulkopoliittikkaa ohjanneita periaatteita kutsutaan Kennedy-opiksi. Tämä oppi on kuitenkin myöhempien tutkijoiden kokoama, joten tässä tutkielmassa ei niinkään käytetä Kennedy-oppia vaan Kennedyn ulkopoliittiset tavoitteet on tiivistetty virkaanastujaispuheen pohjalta. Näitä tavoitteita sitten vertaillaan hänen myöhempiin puheisiinsa. Seuraavaksi kuitenkin lyhyesti se mitä Kennedy-opin on myöhempien tutkijoiden kokoamana ajateltu tarkoittavan.

Kennedy-opin on perinteisesti nähty kuvaavan vain Kennedyn hallinnon ulkopoliittikkaa latinalaisessa Amerikassa, mutta sen vaikutus näkyi selvästi myös muissa ulkopoliittisissa toimissa. Kennedy-oppi ohjasi koko hallintoa, vaikka presidentti oli tietysti opin näkyvin määrittelijä ja toteuttaja. Kennedy-oppi syntyi aiempien kylmän sodan presidenttien ulkopoliittisten doktriinien pohjalta. Opin tärkeimpinä tavoitteina

³³ Doktriiniin kuuluivat myös ”Mutual assured destruction” (kumpikaan puoli ei selviäisi ydinsodasta) ja ”second strike capability” (USA:n pitäisi aina pystyä vastaamaan ydiniskuun). Snead 2010, 59–62.

³⁴ Inaugural Address of John F. Kennedy. 20.1.1961. JFK Library.

pidetään kommunismin leviämisen estämistä, ydinasekontrollia ja kommunismin poistamista läntiseltä pallonpuoliskolta.³⁵ Kennedyn näkemys kommunismin leviämisestä perustui ainakin osittain dominoteoriaan, jonka mukaan kommunismin päästyä valtaan yhdessä valtiossa, se leviäisi nopeasti myös naapurimaihin. Yksi kaatuva dominonappula kaataa siis myös seuraavat nappulat. Kennedyn aikana kommunismin pelättiin leviävän nopeasti esimerkiksi Kaukoidässä.³⁶

Opissa on nähtävissä myös selvä sodanvastaisuus. Asevarustelun ja ydinasekilpailun lisäksi presidentti Kennedyn tavoitteeksi voisi nähdä kylmän sodan lopettamisen.³⁷ Vaikka Kennedyn hallinto käytti paljon rahaa asevarusteluun, hän näki aseet ja sotilaat enemmänkin varmistuksena, ja toivoi että näitä ei tarvitsisi ikinä käyttää³⁸. Monissa tilanteissa hän pyrki myönnytyksiin Neuvostoliitolle, jos näiden avulla saataisiin ylläpidettyä rauhaa. Kuuba sai jäädä kommunistiseksi ja Berliinin muuri pystytettiin, jotta ei tarvinnut joutua avoimeen konfliktiin Neuvostoliiton kanssa, joka olisi lopulta voinut johtaa ydinsotaan. Voidaan siis sanoa, että rauha oli Kennedylle tärkeämpi kuin vapaus, vaikka hän usein mainitsi molemmat tavoitteet yhtä tärkeiksi, ehkä vapauden jopa tärkeämmäksi.

Kennedyn ulkopoliittikan arvostelijat ovat nostaneet esille presidentin ristiriitaisen asenteen konfliktinratkaisussa. Kennedy pyrki pakottamaan neutraaleja valtioita omalle puolelleen, vaikka oli luvannut niille vapauden valita oman tiensä. Asevarustelussa Kennedy hyväksikäytti amerikkalaisten pelkoa Neuvostoliiton voimista ja sai siitä tekosyyntä jatkaa Yhdysvaltain omaa varustautumista, vaikka oli puhunut tasapainosta, joka lopettaisi asevarustelun. Hän myös haki Yhdysvaltain omaa etua ja sotkeutui turhan paljon Amerikan ulkopuolisiin konflikteihin monissa tilanteissa, vaikka oli sanonut, että ”jokaiseen ongelmaan ei voi olla amerikkalaista ratkaisua”.³⁹ Louise FitzSimonsin mukaan Kennedyn ulkopoliittisia toimia kokonaisuutena kuvaa uskomus siitä, että jos Yhdysvallat voisi puuttua maailman tapahtumiin, se saisi ja sen myös pitäisi tehdä niin. Hänen mukaansa kylmä sodan vastakkainasettelu oli keino

³⁵ FitzSimons 1972, 8–10.

³⁶ Paterson 1989, 22.

³⁷ FitzSimons 1972, 12.

³⁸ Paterson 1989, 5.

³⁹ Paterson 1989, 22–23.

Kennedyille lisätä Yhdysvaltain vaikutusvaltaa ja tavoitella Yhdysvaltain etua samalla kun hän toimi näennäisesti kaikkien vapaiden valtioiden puolustajana.⁴⁰

Virkaanastujaispuheessa määriteltyjä ulkopoliittisia tavoitteita olivat ydinasekontrolli ja muutenkin asevarustelun rajoittaminen, tarpeettomien konfliktien välttäminen neuvottelujen avulla ja vapauden puolustaminen. Lisäksi yksi tärkeä tavoite vaikuttaa olevan ulkopuolisten voimien leviämisen estäminen Amerikkaan, jolla Kennedy tarkoittaa luultavasti kommunismin vastustamista. Tavoitteet näkyvät hyvin selkeästi myös myöhemmin kootussa Kennedy-opissa. Seuraavissa luvuissa presidentti Kennedyn pitämiä puheita on pyritty vertaamaan näihin ulkopoliittisiin tavoitteisiin.

⁴⁰ FitzSimons 1972, 9–10.

2. VARJOJA PARATIISISSA – SIKOJENLAHDEN MAIHINNOUSU JA KUUBAN OHJUSKRIISI

2.1. ”Kansainvälinen salaliitto” – Kennedy ja Sikojenlahden maihinnousu 20.4.1961

Huhtikuun 20. 1961 pitämässään puheessa presidentti Kennedy puhui Sikojenlahden maihinnoususta, joka oli epäonnistunut lopullisesti aikaisemmin samana päivänä. Sikojenlahden maihinnousu oli Yhdysvaltain pyrkimys syöstä vallasta Kuuban kommunistinen johtaja Fidel Castro ja poistaa kommunismi Kuubasta ja samalla Amerikasta. CIA koulutti salaisesti kuubalaisia pakolaisia, joiden oli tarkoitus pystyä nousemaan maihin Kuubassa ilman että Yhdysvaltain osallisuus suunnitelmaan selviäisi.⁴¹

Puheen yleisönä oli Amerikan päätoimittajien yhdistys Washington DC:ssä ja sillä vaikuttaisi olleen kolme tavoitetta ja kolme eri yleisöä. Ensimmäisenä Kennedy pyrki kumoamaan Fidel Castron väitteet Yhdysvaltain osallisuudesta maihinnousuun. Lisäksi Kennedy halusi kertoa liittolaisilleen ja neutraaleille valtioille, että taistelu kommunismia vastaan tulisi jatkumaan ja ettei kommunismin voimia tulisi missään nimessä aliarvioida. Kennedy painotti heti puheen alussa, että Yhdysvalloilla ei ollut osuutta Fidel Castron hallintoa vastaan tehdyssä iskussa. Puheen mukaan Castro oli aiemmin syyttänyt Kennedyn lähettäneen palkkasotureita kaatamaan hänen hallintonsa. Kennedy kiisti syytteet palkkasoturien lähettämisestä ja mainitsi myös että ”olemme useasti tehneet selväksi, että tämän maan asevoimat eivät puuttuisi mitenkään” ”kuubalaisten patrioottien kamppailuun kuubalaista diktaattoria vastaan”.⁴²

Kennedy ei sinänsä valehdellut: CIA sekä koulutti että aseisti kuubalaisista pakolaisista koottuja maihinnousujoukkoja, mutta Yhdysvaltain asevoimat eivät hyökkäykseen osallistuneet. Kaikki itse maihinnousuun osallistuneet sotilaat olivat kuubalaisia pakolaisia.⁴³ Kennedy mainitsi puheessa, että tämänkaltainen interventio ilman hyökkäystä Yhdysvaltoja tai sen liittolaista kohtaan olisi ollut ”perinteiden ja

⁴¹ Lebow & Stein 2001, 20.

⁴² Address Before the American Society of Newspaper Editors, Washington D.C. 20.4.1961. JFK Library.

⁴³ Allison & Zelikow 1999, 82.

kansainvälisten velvollisuuksien” vastaista.⁴⁴ On vaikea sanoa, rikkoiko joukkojen kouluttaminen ja aseistaminen tällaiset perinteet ja sitoumukset. Edes tätä osuutta maihinnoukseen Kennedy ei puheessa tunnustanut.

Puheesta voi päätellä, että Yhdysvaltain asevoimat eivät puuttuisi rajojen ulkopuolisiin ongelmiin ilman selvää oikeutusta, esimerkiksi avunpyyntöä toiselta valtiolta. Tällaista oikeutusta olisi hyväksikäytetty myös Sikojenlahden maihinnoukun jälkeen. Kun kuubalaiset maihinnousujoukot olisivat saaneet vallattua itselleen vahvan tukialueen, he olisivat julistaneet itsensä Kuuban lailliseksi esivallaksi ja kutsuneet Yhdysvaltain armeijan apuun.⁴⁵ Mikään ei siis estänyt Yhdysvaltoja puuttumasta suoraan muiden valtioiden alueilla tapahtuviin kriiseihin, jos interventiolle saatiin ainakin kansainvälistä yhteisöä miellyttävä oikeutus.

Puheessa esitettiin myös Castrolle, ja muille Amerikassa kommunismin levittämistä suunnitteleville, suoranainen uhkaus. Jos joku amerikkalainen valtio ei olisi hoitanut velvollisuuttaan kommunismin patoamisessa, Yhdysvaltain olisi ollut pakko puuttua asiaan. Sama olisi tapahtunut tilanteessa, jossa jonkin valtion laillinen esivalta toimi vain valeasuna kommunististen johtajien toiminnalle. Kennedy korosti, että edes hyökkäämättömyyssopimukset eivät saisi estää kommunismin leviämisen hidastamista ja Yhdysvaltain turvallisuuden takaamista.⁴⁶ Tällaiset sanankäänteet saattavat kuulostaa rajuilta, mutta on muistettava, että yksi virkaanastujaispuheessa määritellyistä tavoitteista oli kitkeä ulkopuoliset voimat, tässä tapauksessa kommunismi, Amerikasta. Luultavasti kaikki Väli- tai Etelä-Amerikassa kommunistista vallankumousta suunnittelevat miettivät uudestaan, olisivatko valmiina kohtamaan Yhdysvaltain asevoimat.

Kennedyn mukaan Kuuba ei tulisi olemaan uhka Yhdysvaltain tai muiden läntisen pallon puoliskon valtioiden selviytymiselle. Hänen mukaansa suuremmassa vaarassa oli itse kuubalaisten turvallisuus.⁴⁷ Tällä Kennedy viittaa selvästi siihen, että Yhdysvallat olisi voinut helposti vallata Kuuban, jos tähän olisi ollut tarvetta. Kennedy jatkoi uhkausten esittämistä ja tämä oli osoitettu suuremmin Castrolle.

⁴⁴ Address Before the American Society of Newspaper Editors, Washington D.C. 20.4.1961. JFK Library.

⁴⁵ FitzSimons 1972, 36.

⁴⁶ Address Before the American Society of Newspaper Editors, Washington D.C. 20.4.1961. JFK Library.

⁴⁷ Address Before the American Society of Newspaper Editors, Washington D.C. 20.4.1961. JFK Library.

Puheessa on nähtävissä myös kylmän sodan luonteen muuttuminen. Kennedyn mukaan kommunismi jatkoi leviämistään näkymättömissä, ilman suurien armeijoiden apua. Valtio olisi voitu vallata ilman että yksikään armeija tunkeutuisi sen rajojen sisäpuolelle. Valtioiden olisi ymmärrettävä konfliktin uusi luonne ja valmistauduttava sitä vastaan.⁴⁸ Kennedyn mukaan kylmä sota oli siis muuttumassa monimutkaisemmaksi. Uhka ei enää ollut vain Neuvostoliiton ja muiden kommunististen valtojen asevoimat, joiden luomaan uhkaa voisi helposti vastata omilla sotilailla. Kommunistit aloittaisivat vapaiden valtioiden sisällä konflikteja, joihin Yhdysvaltain asevoimat ei voisi vastata suoralla interventiolla. Vihollinen oli vaikeampi löytää ja sitä vastaan vaikeampi puolustautua.

FitzSimonsin mukaan erityisesti tässä puheessa on nähtävissä Trumanin opin vaikutus Kennedy-oppiin. Trumanin oppiin kuului vapaiden valtioiden sisällä tapahtuvien aseellisten vallankumousten vastustaminen ja Kennedy omaksui nopeasti saman tavoitteen. FitzSimons näkee myös puheessa selvän määrittelyn Yhdysvaltain uudelleenlaiselle ulkopoliitikalle: Yhdysvallat ei tulisi enää vain reagoimaan kommunistien toimiin, vaan pyrki aktiivisesti vastustamaan kommunistien toimia ennalta.⁴⁹

Sikojenlahden maihinnousu oli ristiriidassa Kennedyn määrittelemien ulkopoliittisten tavoitteiden kanssa. Vaikka se tehtiin kommunismin poistamiseksi Amerikasta, toimissa ohitettiin räikeästi Kennedyn tavoite välttää konflikteja neuvotteluiden avulla. Puhuessaan kylmän sodan luonteen muuttumisesta ja Yhdysvaltain turvallisuuden takaamisesta, Kennedy yritti oikeuttaa jo tekemiään toimia sekä samankaltaisia toimia tulevaisuudessa. Hän tiesi epäonnistuneensa, mutta ei halunnut näyttää vastustajilleen epävarmuuttaan. Kennedy yritti pysyä uskottavana esittämällä uhkauksia ja lupauksia.

2.2. 13 Päivää veitsen terällä – Kuuban ohjuskriisi 22.10.1962

Kuuban kriisillä tarkoitetaan lokakuussa 1962 tapahtunutta tilannetta, joka oli hyvin lähellä johtaa Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton väliseen ydinsotaan. Neuvostoliitto oli sijoittanut Kuubaan syyskuusta 1962 alkaen keskipitkänmatkan ydinohjuksia, joiden olemassaolo selvisi Yhdysvaltain salaiselle palvelulle 14.10. Presidentin tieto tavoitti

⁴⁸ Address Before the American Society of Newspaper Editors, Washington D.C. 20.4.1961. JFK Library.

⁴⁹ FitzSimons 1972, 68.

16.10. Kun reaktiosta keskusteltiin Washingtonissa, Neuvostoliitossa ei tiedetty mitään edessä olevasta kriisistä. Hruštšov oli sijoittanut ydinaseita Kuubaan uskossa, ettei Kennedy voisi tai uskaltaisi tehdä asialla mitään, kun ohjukset paljastuisivat. Hänen oli tarkoitus paljastaa Kuuban ydinaseiden olemassaolo vierailullaan Yhdysvalloissa marraskuussa tai joulukuussa 1962, kun kaikki aseet olisivat käyttövalmiina.⁵⁰ Tällöin hän olisi saanut yliotteen tilanteessa. Nyt aloite oli Yhdysvalloilla. Kuuban ohjus kriisin on yleensä katsottu alkaneen 16.10.1961, kun presidentti Kennedy sai tietää Kuuban ydinohjusten olemassaolosta ja päättyneen 28.10.1961, jolloin suurvallat tekivät osittain salaisen sopimuksen kriisin ratkaisemiseksi.

Yhdysvaltain ratkaisusta kerrottiin Presidentti Kennedyn puheessa 22.10.1962. Televisio- ja radiolähetetyssä puheessaan presidentti syytti Kuuban ja Neuvostoliiton johtajien valehdelleen Kuubaan kuljetettavien aseiden luonteesta.⁵¹ Yhdysvalloille oli selvää, että saarelle kuljetettaisiin aseita, eikä tämä haitannut, koska kuten Sikojenlahden maihinnousun jälkeisestä puheesta selvisi, Kuuba ei ollut uhka Yhdysvaltain turvallisuudelle. Sanoessaan näitä sanoja edellisenä vuonna, Kennedy ei varmasti olettautunut, että saarelle saatettaisiin sijoittaa ydinaseita. Vielä syyskuussa Neuvostoliiton hallitus oli vakuuttanut, että kaikki Kuubaan sijoitettavat aseet ja joukot olisivat ”pelkästään puolustuksellisiin tarkoituksiin”. Kennedylle oli selvää, että ydinohjukset oli tarkoitettu pelkästään lisäämään Neuvostoliiton hyökkäysvalmiutta läntisellä pallonpuoliskolla.⁵²

Puheen mukaan sekä Yhdysvallat että Neuvostoliitto olivat tietoisesti pyrkineet säilyttäneet kauhun tasapainon. Jos kummallakaan puolella ei olisi ylivoimaa ydinaseissa, niitä ei koskaan tulisi käyttämään. Nyt Neuvostoliitto oli kuitenkin ”salailleen ja petollisesti” sijoittanut ydinohjuksia toisen valtion alueelle ja samalla pyrkinyt samaan yliotteen Yhdysvaltoja vastaan. Kennedy syytti Neuvostoliiton tarpeettomasti tuoneen maailman ydinsodan partaalle.

⁵⁰ Allison & Zelikow 1999, 108.

⁵¹ Radio and television report to the American people on the Soviet arms buildup in Cuba. 22.10.1962. JFK Library.

⁵² Radio and television report to the American people on the Soviet arms buildup in Cuba. 22.10.1962. JFK Library.

Puheessaan Kennedy kertoi asettaneensa Kuuban karanteeniin, ”Yhdysvaltain ja koko läntisen pallonpuoliskon turvallisuuden takaamiseksi”.⁵³ Ratkaisuksi valittiin Kuuban saartaminen, jotta neuvostoliittolaiset laivat eivät pääsisi kuljettamaan lisää aseita saarelle. Yhdysvalloissa varottiin käyttämästä sanaa merisaarto, koska se lähenteli sodanjulistusta, vaikkakin epäsuoraa sellaista. Karanteeni oli neutraalimpi ilmaisu, ja sitä käytettiin saarron sijasta julkisesti.⁵⁴ Jos karanteeni ei olisi riittänyt ja ohjusten käyttövalmiiksi saattaminen jatkunut, Yhdysvaltain olisi ollut pakko ryhtyä lisätoimiin.⁵⁵ Käytännössä tämä olisi tarkoittanut hyökkäystä Kuubaan, joka olisi tehtävä ennen kuin saarella olevia ydinaseet ehdittäisiin tehdä toimintavalmiksi. Karanteenin avulla Kennedy siirsi vastuun Hruštšoville, jonka päätökset olivat kriisin tähän pisteeseen kärjistäneet. Vaikka tilanne oli kriittinen, Kennedy turvautui itse määrittelemäänsä ohjeeseen ja yritti ensin neuvotella Neuvostoliiton kanssa. Luultavasti vasta viimeisenä vaihtoehtona Kennedy olisi saattanut antaa hyökkäyskäskyn.

Kennedy vetosikin Hruštšoviin, jotta ohjukset tehtäisiin vaarattomiksi ja poistettaisiin Kuubasta. Laajemmin Kennedy kehotti Neuvostoliiton johtajaa hylkäämään tavoitteen maailmanvallasta ja pelastamaan maailman välittömältä uhalta. Kennedy ehdotti myös, että johtajien pitäisi neuvotella pysyvistä ratkaisuista rauhan ja ydinaseiden rajoittamisen puolesta.⁵⁶ Puheessa, sekä Kuuban kriisin ratkaisussa, näkyy selvästi Kennedy-opin tavoitteet: kommunismin leviämisen estäminen, ydinaseiden rajoitus ja maailmanrauha. Kennedy ei enää pyrkinyt kommunismin poistamiseen Kuubasta, ainakaan suorasti⁵⁷, vaikka esittikin osanottonsa ”kansainvälisen salaliiton” eli kommunismin yliotteesta saarella. Puheesta voi päätellä, että kommunistit saisivat jäädä valtaan Kuubassa, jos ydinaseet poistettaisiin ja saari ei enää aiheuttaisi ongelmia Yhdysvaltain ja Amerikan muiden valtioiden turvallisuudelle.

Nämä tavoitteet näkyvät erittäin selvästi puheen lopussa:

⁵³ Radio and television report to the American people on the Soviet arms buildup in Cuba. 22.10.1962. JFK Library.

⁵⁴ Allison & Zelikow 1999, 118–119.

⁵⁵ Radio and television report to the American people on the Soviet arms buildup in Cuba. 22.10.1962. JFK Library.

⁵⁶ Radio and television report to the American people on the Soviet arms buildup in Cuba. 22.10.1962. JFK Library.

⁵⁷ Todellisuudessa CIA jatkoi salaisia toimia Castron salamurhaamiseksi ja Kuuban kommunistien sabotoimiseksi. Toimet tunnettiin nimellä Operaatio Mungo ja ne jatkuivat aina Kuuban ohjuskriisiin asti. Kennedy oli tietoinen operaatiosta. Allison & Zelikow 1999, 84.

*Our goal is not the victory of might, but the vindication of right. Not peace at the expense of freedom, but both peace and freedom, here in this hemisphere, and, we hope, around the world.*⁵⁸

Yhdysvallat ei siis halunnut voittaa pelkästään voimaa käyttäen. Sama on nähtävissä Kennedyn virkaanastujaispuheessa: mieluummin turvauduttaisiin neuvotteluun kuin aseisiin. Toisaalta sekä tässä että Sikojenlahden maihinnousun jälkeisessä puheessa näkyy myös ristiriita edeltävään lainaukseen. Jos Kuuba, ja luultavasti muutkin jo kommunistiset maat, saisivat pysyä kommunistisina, vapaus ei toteutuisi ainakaan näillä alueilla. Tämän perusteella Kennedy pyrki enemmän rauhan kuin vapauden välittömään varmistamiseen.

Kuuban kriisi ratkesi lopulta rauhanomaisesti. Hruštšov suostui purkamaan Kuuban ydinohjukset, kun Kennedy suostui samalla poistamaan Naton ydinohjukset Turkista ja Italiasta. Kennedy raportoi amerikkalaisille ohjusten purkamisesta, mutta Naton ydinohjuksien osuudesta sopimuksessa ei paljastettu.⁵⁹ Tajuttuaan miten lähelle ydinsodan puhkeaminen oli tullut, Hruštšov päätti purkaa Kuuban ydinohjukset. Kennedy oli maailman silmissä kriisin ”voittaja”. Hän oli pelastanut ihmiskunnan ydinsodalta luvattuaan, että Yhdysvallat takaisi Kuuban koskemattomuuden, jos ydinohjukset poistettaisiin saarelta.⁶⁰ Todellisuudessa molempien suurvaltajohtajien toimet olivat osaltaan johtaneet maailman lähelle ydinsodan syttymistä.

⁵⁸ *Tavoitteemme ei ole mahdin voitto, vaan oikeuden puolustus. Ei rauha vapauden kustannuksella, vaan sekä rauha että vapaus, tällä pallonpuoliskolla ja, näin toivomme, koko maailmassa.* Radio and television report to the American people on the Soviet arms buildup in Cuba. 22.10.1962. JFK Library.

⁵⁹ Turkkiin ja Italiaan 1961 ja 1962 sijoitetut Nato-ohjukset tunnettiin Jupiterineina. Niillä oli merkittävä rooli Kuuban ohjus-kriisin kärjistymisessä ja ratkaisussa. Jupiter-ohjusten tarkempi käsittely ei kuitenkaan ole relevanttia tämän aiheen käsittelyn kannalta. Hruštšov oli ärhennellyt Kennedylle ensimmäisten Jupiterien sijoittamisesta jo Wienin kokouksessa. Lebow & Stein 2001, 110–111. Lisää Wienin kokouksesta seuraavassa luvussa.

⁶⁰ Allison & Zelikow 1999, 361–363.

3. HURMURI VASTAAN ÄKSYLIJÄ – BERLIININ KRIISI

3.1. ”Kylmän sodan symboli” – Kennedy ja Länsi-Berliini 25.7.1961

*It's more than a showcase of Liberty, a symbol, an island of freedom in a Communist sea. It's even more than a link with the free World, a beacon of hope behind the Iron Curtain, an escape hatch for refugees. West Berlin is all of that.*⁶¹

- John F. Kennedy, 25.7.1961

Valkoisessa talossa pitämässään televisiopuheessa 25.7.1961 presidentti Kennedy käsitteli jaettua Berliiniä Itä-Saksan⁶² sydämessä. Ennen puhetta hän oli tavannut kesäkuussa Hruštšovin Wienissä keskustellakseen esimerkiksi Berliinistä, Laosista ja Kuubasta. Wienin tapaaminen oli ensimmäinen kerta, kun Kennedy kohtasi Neuvostoliiton johtajan, ja kokous oli hyvä tilaisuus molemmille suurvaltajohtajille mittailta toisiaan. Hruštšovin aggressiivinen asenne esimerkiksi Sikojenlahden maihinnousuun yllätti kokemattoman Kennedyn ja Neuvostoliiton johtajan nähtiin yleisesti ottaen olleen valmistautuneempi tapaamiseen. Wienissä Hruštšov esitti ultimaatumia, jolla hän yritti pakottaa länsimaat pois Berliinistä. Berliinin kriisin on nähty alkaneen heti tapaamisen jälkeen.⁶³

Puheen esittämishetkellä Neuvostoliiton ja länsimaiden välit kiristyivät päivä päivältä Berliinin takia. Kennedyä huolestutti erityisesti länsiberliiniläisten kohtalo. Hänen mukaansa Berliini oli konkreettisin ja välittömin esimerkki vapauden ja tyrannian välisessä kamppailussa. Puheessa Länsi-Berliiniä nimitettiin sekä ”kylmän sodan symboliksi” että ”länsimaisen rohkeuden ja tahdon koetinkiveksi”. Kennedyn näkemyksen mukaan Länsi-Berliinin kohtalo olisi vaikuttanut suoraan koko Saksan turvallisuuteen, joka taas olisi vaikuttanut koko Länsi-Euroopan yhtenäisyyteen.⁶⁴ Puhe viestitti Yhdysvaltain liittolaisille pohjimmiltaan yhtä viestiä: jos Neuvostoliitolle

⁶¹Se on enemmän kuin vapauden näyttämö, symboli, vapauden saari kommunismin meressä. Vieläkin enemmän kuin yhteys vapaaseen maailmaan, toivon merkkitulo rautaesiripun takana, ulospääsy pakolaisille. Länsi-Berliini on kaikkea tätä. Radio and television report to the American people on the Berlin crisis. 25.7.1961. JFK Library.

⁶²Saksan Demokraattinen tasavalta, DDR, 1949–1990. Lyhennetty tässä tutkielmassa Itä-Saksa.

⁶³Kempe 2011, 256.

⁶⁴Radio and television report to the American people on the Berlin crisis. 25.7.1961. JFK Library.

annettaisiin periksi Berliinissä, kommunismin uhka tuntuisi konkreettisemmalla kaikille maailman vapaille ihmisille. Kennedyn tavoite, kommunismin leviämisen estäminen, olisi ollut tämän jälkeen vaikeampaa.

Kennedyn puheessa painotettiin useasti Berliinin erityisluonnetta. Se sijaitsi keskellä Itä-Saksaa rautaesiripun takana, mutta ei kuitenkaan ollut osa Neuvostoliiton hallitsemaa aluetta. Tämän takia Yhdysvaltain ja sen liittolaisten tuli turvata länsiberliiniläisten mahdollisuus ”määrittää oma tulevaisuutensa ja valita oma elämäntapansa”. Nato oli antanut lupauksen Länsi-Berliinin turvallisuudesta ja tämän velvollisuuden täyttäminen tai täyttämättä jättäminen määrittäisi lopulta koko liiton vakuuttavuuden ja vahvuuden.⁶⁵ Berliinin kysymys ei siis ollut vain turvallisuuskysymys, vaan se olisi voinut murentaa Kennedyn uskottavuuden. Jos Yhdysvaltain lupaukset eivät olisi pitäneet Euroopassa, se ei olisi viestittänyt hyvää liittolaisille esimerkiksi Aasiassa.

Kennedy oli valmis neuvottelemaan Neuvostoliiton kanssa Berliinin tilanteesta. Tämä vaati kuitenkin, että Hruštšov olisi lopettanut vaatimusten esittämisen ja esittänyt sen sijaan ehdotuksia sekä ottanut toisen puolen ehdotukset avoimin mielin vastaan. Kennedy ehdotti ”todellisten ärsykkeiden” poistamista Berliinistä, mutta korosti että Länsi-Berliinin ”vapaus ei ole neuvoteltavissa”.⁶⁶ Fredrik Kempen mukaan Kennedy halusi puheessaan korostaa erityisesti, että tulisi puolustamaan Länsi-Berliiniä millä hinnalla hyvänsä. Hän oli omasta mielestään epäonnistunut sekä Wienissä että Sikojenlahden maihinnousun jälkeen, ja yritti nyt osoittaa Hruštšoville, sekä kotimaisille epäilijöilleen, että tulisi taistelemaan kommunismin leviämistä vastaan kaikin voimin.⁶⁷ Nyt Kennedy alkoi noudattaa suuntaviivoja, jotka oli itse määritellyt kommunismin vastustamiseksi. ”Bear any burden, oppose any foe” toimivat tässä tapauksessa ohjeina länsiberliiniläisten vapauden ja turvallisuuden takaamiseksi.

Kennedy ymmärsi Neuvostoliiton huolet Itä-Euroopan turvallisuudesta, mutta hänen mukaansa sekä turvallisuus että vapaus voitaisiin pystyä takaamaan koko Euroopassa. Yhdeksi ratkaisuksi Berliinin tilanteeseen Kennedy ehdotti kansanäänestystä koko

⁶⁵ Radio and television report to the American people on the Berlin crisis. 25.7.1961. JFK Library.

⁶⁶ Radio and television report to the American people on the Berlin crisis. 25.7.1961. JFK Library.

⁶⁷ Kempe 2011, 307.

Saksassa, jossa valittaisiin saksalaisten haluama yhteiskuntajärjestys.⁶⁸ Kennedyn ehdottama äänestys olisi ollut hyvä keino varmistaa Neuvostoliiton vaikutusvallan vähentyminen Saksassa. Hän arveli varmasti äänestyksen tuloksen olevan suosiollinen Yhdysvalloille ja mainitsikin puheessa 2,5 miljoonaa pakolaista, jotka olivat jo siirtyneet Itä-Saksasta länteen.⁶⁹ Itä-Saksassa oli siis halua siirtyä kommunismista länsimaiseen demokratiaan. Kommunismiin tyytymättömät saksalaiset liittoutuisivat mieluummin länsimaiden kanssa, mikä lisäisi Yhdysvaltain vaikutusvaltaa Euroopassa. Kansanäänestyksen toteutuminen Saksassa olisi saattanut antaa toivoa myös muille kommunistisen hallinnon alla kärsiville kansalaisille ympäri maailmaa.

Puheen mukaan vihamielisyydet Berliinissä olivat yksinomaan Neuvostoliiton syytä: "There is peace in Berlin today. The source of world trouble and tension is Moscow, not Berlin". Tämän takia myös kriisin ratkaisuun tarvittaisiin hyvätahtoisempaa lähestymistapaa Neuvostoliiton puolelta. Toisen puolen tavoitteiden väärin arvioiminen voisi johtaa ydinsotaan. Kennedy ehdotti myös molemminpuolista asennemuutosta, jotta kummankaan puolen ajattelutapaa eivät hallitsisi sotilaalliset näkökulmat.⁷⁰ Kennedy yritti siirtää vastuun kriisin ratkaisemisesta Hruštšoville, varmasti sen takia että Yhdysvaltain rauhanomaiset vaihtoehdot kriisin ratkaisuun olivat hyvin rajalliset niin kauan kun Neuvostoliitto jatkoi järkkymätöntä ja aggressiivista lähestymistapaansa.

Kennedy korosti selvästi, että Yhdysvallat vastaisi hyökkäykseen Berliinissä samalla tavalla kuin hyökkäykseen suoraan Yhdysvaltoja vastaan.⁷¹ FitzSimons näkee Kennedyn sanankäänteissä uskon moraaliseen, lailliseen ja poliittiseen oikeutukseen Yhdysvaltain läsnäololle ja toiminnalle Länsi-Berliinissä.⁷² Puheen tavoite olikin esittää Neuvostoliitto hyökkääjänä ja länsimaat oikeutettuina Länsi-Berliinin puolustajina.

⁶⁸ Radio and television report to the American people on the Berlin crisis. 25.7.1961. JFK Library.

⁶⁹ Radio and television report to the American people on the Berlin crisis. 25.7.1961. JFK Library.

⁷⁰ "Berliinissä on tänään rauha. Maailmanlaajuisten ongelmien ja jännitteiden lähde on Moskova, ei Berliini." Radio and television report to the American people on the Berlin crisis. 25.7.1961. JFK Library.

⁷¹ Radio and television report to the American people on the Berlin crisis. 25.7.1961. JFK Library.

⁷² FitzSimons 1972, 114.

3.2. "Tarpeeton kriisi" – YK:n yleiskokous 25.9.1961

Kennedy piti puheen Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksessa 25.9.1961. Puheessa hän käsitteli Laosin tilannetta, YK:n roolia sekä yhä käynnissä ollutta Berliinin kriisiä. Kennedy esitti puheessaan myös ensimmäiset konkreettiset suunnitelmat ydinasekieltosopimuksesta. Kennedy itse piti tätä puhettaan siihen asti tärkeimpänä ja Berliiniä sillä hetkellä "maailman vaarallisimpana paikkana" Neuvostoliiton lisääntyneen vihamielisyyden ja asevarustelun takia.⁷³

Berliinin tilanteessa Kennedy jatkoi samaa linjaa kuin edellisessä puheessaan kaksi kuukautta aikaisemmin. Tilanne oli kuitenkin muuttunut, koska Berliinin kahtia jakavan muurin rakennustyöt oli aloitettu elokuussa. Vaikka Kennedy oli edellisessä puheessaan korostanut Länsi-Berliinin merkitystä rautaesiripun takana, myös Itä-Berliinistä länteen siirtyneet pakolaiset olivat tärkeitä osoittaessaan ihmisten tyytymättömyyden kommunistista järjestelmää kohtaan. Nyt rauhanomainen muuttoliikenne oli "estetty piikkilankojen ja betonin avulla."⁷⁴

Kennedy kritisoi Hruštšovin toimia muurin pystyttämiseksi sekä muita toimia, jotka hän ja Itä-Saksan johtajat olivat aloittaneet vaikeuttaakseen länsimaiden toimintaa Länsi-Berliinissä. Moskovassa suunniteltiin, että Neuvostoliitto alkaisi ajaa Itä-Saksan tunnistamista YK:ssa, joka mahdollisesti lopettaisi Länsi-Berliinin erityisaseman.⁷⁵ Hruštšov oli julkisesti epäillyt, että Kennedy aloittaisi sodan, jos Itä-Saksa tunnustettaisiin, ja Kennedy vastasi näihin syytöksiin puheessaan. Muutos Itä-Saksan tilanteessa ei olisi ollut Kennedylle ongelma, jos länsimaiden antamia lupauksia Länsi-Berliinin turvaamiseksi ei olisi rikottu: "we cannot surrender the freedom of these people for whom we are responsible".⁷⁶

Kennedyn mukaan ainoa syy Berliinin kriisille oli se, että Neuvostoliitto halusi estää länsimaita turvaamasta länsiberliiniläisten vapauden. Kriisi oli hänen mukaansa tarpeeton. Se olisi voitu ratkaista välittömästi, jos neuvotteluissa molempien osapuolien lähtökohdat olisivat olleet "molemminpuolinen kunnioitus ja toisen puolen

⁷³ Kempe 2011, 410.

⁷⁴ Address before the General Assembly of the United Nations, New York. 25.9.1961. JFK Library.

⁷⁵ Kempe 2011, 413.

⁷⁶ "Emme voi luovuttaa näiden ihmisten vapautta, josta olemme vastuussa." Address before the General Assembly of the United Nations, New York. 25.9.1961. JFK Library.

oikeuksien hyväksyminen”.⁷⁷ Kennedyn näkemyksen mukaan länsimailla oli oikeus läsnäoloonsa Länsi-Berliinissä, mutta Neuvostoliitolla ei ollut oikeutta estää muuttoliikettä Itä-Berliinistä länteen eikä osaltaan estää länsimaita turvaamasta oikeuksiaan Länsi-Berliinissä. Puheen tarkoituksena oli painottaa tätä oikeutta ei pelkästään Hruštšoville vaan koko maailmalle. Toisaalta puheesta voi päätellä, että Kennedy ei kyseenalaistanut Neuvostoliiton oikeuksia toimia muuten Itä-Berliinissä ja Itä-Euroopassa haluamallaan tavalla.

Kennedyllä ei ollut täydellistä ratkaisua Berliinin tilanteeseen. Hän uskoi kuitenkin, että rauhanomainen ratkaisu oli löydettävissä, joka turvaisi sekä berliiniläisten vapauden että rauhan Euroopassa. Kennedyn näkemys tilanteesta oli toiveikas, mutta myös realistinen, kun hän lopetti puheensa Berliiniä käsittelevän osuuden:

*The possibilities of negotiation are being explored: it is too early to report what the prospects may be. For our part, we could be glad to report at the appropriate time that a solution has been found. For there is no need for crisis over Berlin, threatening the peace – and if those who created this crisis desire peace, there will be peace and freedom in Berlin.*⁷⁸

Berliinin kriisi ratkesi lopulta Berliinin muurin valmistumiseen. Se ratkaisi Hruštšovin ja Itä-Saksan välittömän ongelman, pakolaisvirran Berliinin kautta länteen. Saavutettuaan voiton tilanteessa, Neuvostoliiton johtaja perui muut vaatimuksena. Kennedy ei voinut tehdä muurille mitään neuvotteluiden rajoissa, eikä sotilaallisille toimille ollut selvää oikeutusta.⁷⁹ Kennedy salli lopulta Hruštšovin toimia Itä-Berliinissä, ja Itä-Euroopassa, kuten halusi. Muurin valmistuminen ei ollut uhka länsiberliiniläisille tai länsimaiden läsnäololle Berliinissä, vaikka se lopettikin pakolaisvirran, jonka psykologinen ja symbolinen vaikutus oli ollut Kennedylle mieleinen.

⁷⁷ Address before the General Assembly of the United Nations, New York. 25.9.1961. JFK Library.

⁷⁸ *Neuvotteluiden mahdollisuuksia tutkitaan: on liian aikaista raportoida tulevaisuudennäkymiä. Omasta puolestamme, olisimme iloisia raportoidessamme oikeaan aikaan, että ratkaisu on löytynyt. Koska Berliinissä ei ole aihetta rauhaa uhkaavalle kriisille – ja jos kriisin synnyttäneet haluavat rauhaa, sekä rauha että vapaus tulevat toteutumaan Berliinissä.* Address before the General Assembly of the United Nations, New York. 25.9.1961. JFK Library.

⁷⁹ FitzSimons 1972, 123–124.

4. SIENIPILVET VÄISTYVÄT – OSITTAINEN YDINKIELTOSOPIMUS

Osittaisen ydinkieltosopimuksen solmiminen oli yksi presidentti Kennedyn suurimpia ulkopoliittisia saavutuksia. Alustavia suunnitelmia sitä varten esitettiin jo Kennedyn virkaanastujaispuheessa ja puheessa YK:n yleiskokouksessa vuonna 1961. YK:n kokouksessa presidentin puheessa ehdotettiin välitöntä sopimusta, joka lopettaisi ydinasekokeet, estäisi ydinaseiden leviämisen valtiolle, joilla niitä ei jo ollut ja lopulta johtaisi kaikkien ydinaseiden tuhoamiseen.

Vuonna 1963 solmitulla sopimuksella ei ollut näin laajoja vaikutuksia. Sopimus rajoitti pelkästään ydinasekokeita ilmakehässä, ulkoavaruudessa ja meren alla. Vaikka sopimus ei konkreettisesti lopettanutkaan ydinaseiden tuotantoa tai ydinasekilpailua, sillä oli merkitystä Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain suhteiden parantamisessa.⁸⁰ Myös FitzSimonsin näkemyksen mukaan sopimuksen suurin merkitys oli psykologinen, ei niinkään teknologinen tai poliittinen.⁸¹ Sopimuksen syntymiseen vaikuttivat varmasti osaltaan se, miten lähelle ydinsotaa suurvallat olivat joutuneet sekä Kuuban että Berliinin kriisin aikana.

4.1. Kuuma linja ja ydinkieltosopimus – American University 10.6.1963

*When man's ways please the Lord, he maketh even his enemies to be at peace with him.*⁸²

- John F. Kennedy, American University 10.6.1963/Sananlaskut 16:7

Puhuessaan American Universityllä, Washington D.C.:ssä presidentti Kennedy pystyi kertomaan kuulijoille suurvaltojen välisen ydinkieltosopimuksen olevan lähempänä kuin koskaan. Samassa puheessa Kennedy esitti kaikille amerikkalaisille pyynnön: heidän kaikkien tulisi pohtia näkemyksiään rauhaa, Neuvostoliittoa ja kylmää sotaa kohtaan. Kennedyn sanoin rauhaa ei tulisi pitää mahdottomana, Neuvostoliittoa ei pelkästään vihollisena vaan myös keskustelukumppanina ja viimeiseksi näkemyksen

⁸⁰ Baglione 1999, 63–64.

⁸¹ FitzSimons 1972, 236–237.

⁸² *Joka elää Herran mielen mukaisesti, pääsee sovintoon vihamiestensäkin kanssa* (käännös: Kirkkoraamattu 1992). Commencement address at American University, Washington D.C. 10.6.1963. JFK Library.

kylmästä sodasta tulisi muuttua, jotta tulevissa kriisitilanteissa molemmille puolille jäisi enemmän vaihtoehtoja, kuin ”häpeällinen perääntyminen tai ydinsota.”⁸³

Puheessa raportoitiin myös suurvaltojen välille suunnitellusta ”kuumasta linjasta”, suorasta yhteydestä Washingtonin ja Moskovan välille. Tämä yhteys vähentäisi ”molemminpuolisia vaarallisia viivytyksiä, väärinkäsityksiä ja virhearvioita, joita saattaisi sattua kriisien aikana.”⁸⁴ Kennedy oli esittänyt Hruštšoville tähän liittyviä suunnitelmia heti Kuuban kriisin jälkeen edellisenä vuonna, mutta tämä puhe oli ensimmäinen kerta, kun konkreettisista suunnitelmista kerrottiin maailmalle. Kuuma linja oli toiminnassa ensimmäisen kerran 30.8.1963 ja se paransi suurvaltojen välisiä suhteita, vaikkakaan ei niin merkittävästi kuin voisi luulla. Kuuma linja ei vielä konkreettisesti lähentänyt suurvaltoja, mutta se oli osa ensimmäistä Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välillä solmittua sopimusta kylmän sodan alkamisen jälkeen.⁸⁵ Kuuman linjan tavoite oli rauhan ylläpitäminen ja ydinsodan uhkan vähentäminen. Samoja tavoitteita ajettiin myös ydinsulkusopimuksella.

Puheen tärkein tarkoitus oli raportoida lähitulevaisuudessa Moskovassa järjestettävästä tapaamisesta, johon osallistuisi Kennedyn ja Hruštšovin lisäksi Iso-Britannian pääministeri Harold Macmillan.⁸⁶ Kennedy vaikutti toiveikkaalta tapaamisen suhteen. Hänen tavoitteitaan olivat asevarustelun ja ydinasekilpailun lopettaminen, jotka saattaisivat olla lähempänä suotuisien neuvottelujen lopputuloksena. Kennedy saattoi toivoa jopa täydellistä ja välitöntä ydinkieltosopimusta, jollaisen suuntaviivoja hän oli hahmotellut YK:n yleiskokouksessa 1961. Myös yleisempi suhteiden parantaminen Neuvostoliiton kanssa oli tärkeää erityisesti Kuuban ja Berliinin kriisien jälkeen.

Kennedy tarjoutui myös tekemään konkreettisen ”hyvän tahdon ja vakavan sitoumuksen” eleenä lupauksen: ”Yhdysvallat ei tule suorittamaan ydinkokeita ilmakehässä, niin kauan kuin muutkaan valtiot eivät tätä tee”. Kennedy kuitenkin totesi, että tämä lupaus ei korvaisi virallista sopimusta, mutta sopimuskin voitaisiin

⁸³ Commencement address at American University, Washington D.C. 10.6.1963. JFK Library.

⁸⁴ Commencement address at American University, Washington D.C. 10.6.1963. JFK Library.

⁸⁵ Snead 2010, 198–199.

⁸⁶ Commencement address at American University, Washington D.C. 10.6.1963. JFK Library.

toivottavasti saavuttaa tulevaisuudessa.⁸⁷ Tällä julistuksella pyrittiin varmasti parantamaan tulevien neuvotteluiden ilmapiiriä. Yhdysvallat oli valmiina näyttämään esimerkkiä Neuvostoliitolle ja osoittamaan valmiutensa tehdä uhrauksia yhteisymmärryksen löytämiseksi.

4.2. Ydinkieltosopimuksen jälkeen – YK:n yleiskokous 20.9.1963

Presidentti Kennedy aloitti puheensa Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksessa 20.9.1963 selostamalla muutoksia, joita maailmassa oli tapahtunut sen jälkeen, kun hän oli puhunut YK:n kokouksessa lähes kaksi vuotta aikaisemmin. Vuonna 1961 ”pelon varjo peitti maailmaa”, länsiberliiniläisten ja neutraalin Laosin turvallisuus oli välittömässä vaarassa ja jopa Yhdistyneiden kansakuntien tulevaisuus näytti epävarmalta. Nyt kun YK:n jäsenet ”kokoontuivat jälleen rauhan etsinnän merkeissä” tämänkaltaiset ongelmat oli suurimmalta osin ratkaistu. Vaikka kriisien vaaraa ei ollut lopullisesti vielä voitettu, Kennedy kertoi toiveikkaasti uskovansa tehtävän jatkuvan menestyksekkäästi tulevaisuudessa:

*The world has not escaped from darkness. The long shadows of conflict and crisis envelop us still. But we meet today in an atmosphere of rising hope, and at a moment of comparative calm. My presence here today is not a sign of crisis, but of confidence.*⁸⁸

Vaikka Kennedy korosti puheen alussa yleisesti erittäin positiivista reaktiota ydinsulkusopimukseen, hän ei yrittänyt liioitella sen vaikutusta. Sopimuksella ei itsessään ollut suurta vaikutusta Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton suhteissa, mutta se voisi toimia ”taukona kylmässä sodassa”. Tämä tauko voisi antaa mahdollisuuksia parantaa suurvaltojen välisiä suhteita sekä aloittaa uudenlaisen rauhan ja yhteistyön aikakauden. Yhteistyöhön tarvittaisiin molemminpuolista halukkuutta, muuten kylmä sota jatkuisi entisellään ja nyt saavutetut onnistumiset unohdettaisiin.⁸⁹ Kennedy

⁸⁷ Commencement address at American University, Washington D.C. 10.6.1963. JFK Library.

⁸⁸ *Maailma ei ole paennut pimeydestä. Konfliktien ja kriisien varjot ympäröivät meitä yhä. Mutta tapaamme tänään kasvavan toivon ilmapiirissä, ja suhteellisen rauhan hetkelle. Läsnäoloni täällä tänään ei ole kriisin, vaan luottamuksen merkki.* Address before the 18th General Assembly of the United Nations, New York. 20.9.1963. JFK Library.

⁸⁹ Address before the 18th General Assembly of the United Nations, New York. 20.9.1963. JFK Library.

suhtautui sopimukseen realistisesti ja pitää sitä enemmänkin porttina pitkäaikaisempiin ratkaisuihin kylmässä sodassa, kuin itse ratkaisuna.

Suuren osan puheesta Kennedy keskittyi kylmän sodan luonteen pohtimiseen. Aiheena oli myös Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välinen suhde. Maailman johtajien tulisi muuttaa ajattelutapaansa, jotta kriisitilanteissa turvaututtaisiin ennemmin neuvotteluun kuin sotaan. Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton pitäisi unohtaa eroavaisuutensa ja keskittyä enemminkin asioihin, jotka yhdistävät kaikkia ihmisiä. Kennedy vertasi rauhanomaista yhteistyötä aseeseen. Aseeseen, joka oikein käytettynä olisi paljon parempi kuin vetypommit, ydinsukellusveneet tai ballistiset ohjukset. Koska pieninkin konflikti oli vaarallinen ydinaseiden aikakaudella, mikään valtio ei voisi olla osallistumatta yhteiseen tehtävään rauhan säilyttämiseksi.⁹⁰ Samat ajatukset on nähtävissä jo virkaanastujaispuheessa: konfliktitilanteet voitaisiin purkaa neuvotteluiden avulla. Myös kaikkien valtioiden sitominen yhteiseen ponnisteluun ihmiskunnan hyväksi näkyy Kennedyn aikaisemmissa puheissa.

Kennedy maalaili laajempiakin yhteistyöideoita, nyt kun ensimmäinen ydinasekilpailun lopettamiseen tähtäävä askel oli otettu. Esimerkiksi kuuhun pääsemisen ei pitäisi olla kilpailu, jonka yksi valtio voittaa, vaan kaikkien valtioiden kehitysyhteistyön tavoite. Toisaalta Kennedy ehdotti kylmän sodan asevarustelun muuttamista rauhanomaiseksi kilpailuksi, jossa ei kilpailtaisi aseiden tuhoivoimassa, vaan ”ideoissa, tuotannossa ja viime kädessä ihmiskunnan palvelemisessa”.⁹¹

Puheen perimmäinen tavoite oli osoittaa Hruštšoville Yhdysvaltain valmius rauhanomaiseen yhteistyöhön ja uhrauksiin, jotta molempia puolia miellyttäviä ratkaisuja löydettäisiin. Kennedy halusi esittää asian Neuvostoliitolle, mutta myös maailmalle. Jos yhteistyö kylmän sodan keskeyttämiseksi ei onnistuisi, tästä ei voitaisi syyttää Kennedyä. Tapansa mukaan Kennedy siirsi vastuun Hruštšoville, kun hänen rauhanomaiset vaihtoehdonsa ilman Neuvostoliiton myötämielisyyttä olivat vähissä. Kennedy uskalsi ehkä toivoa jopa mahdollisuuteen muuttaa ”tauko kylmässä sodassa” lopulliseksi ja lopettaa vastakkainasettelu kokonaan Neuvostoliiton kanssa.

⁹⁰ Address before the 18th General Assembly of the United Nations, New York. 20.9.1963. JFK Library.

⁹¹ Address before the 18th General Assembly of the United Nations, New York. 20.9.1963. JFK Library.

LOPPULAUSE

Kennedy määritteli virkaanastujaispuheessaan hallintonsa ulkopoliittiset tavoitteensa tulevalle presidentinkaudelleen. Näihin, kuten myös myöhemmin kootun Kennedy-opin tavoitteisiin, kuuluivat vapauden puolustaminen, konfliktien välttäminen neuvotteluiden avulla ja kommunismin poistaminen Amerikasta. Lisäksi yhtenä tärkeänä päämääränä oli ensimmäisen konkreettisesti ydinkokeita ja ydinaseiden määrää rajoittavan sopimuksen solmiminen Neuvostoliiton kanssa. Virkaanastujaispuheella pyrittiin puhuttelemaan samaan aikaan amerikkalaisia ja liittolaisia, mutta myös neutraaleja valtioita ja Yhdysvaltain vastustajia.

Puheissa eniten ehdotettu ratkaisu kriisien lopettamiseksi oli rauhanomainen yhteistyö. Kennedy esitti Kuuban kriisiä, Berliinin kriisiä ja ydinsulkusopimusta käsittelevissä puheissaan Hruštšoville pyynnön yhteistyön lisäksi uudenlaisesta suhtautumisesta kylmään sotaan. Jos molemmat suurvallat suhtautuisivat vastakkainasetteluun uudella tavalla väistämättömän konfliktin vaara väistyisi. Ehdotukset rauhanomaisista neuvotteluista jäivät usein hyvin yleiselle tasolle, eikä itse puheissa ehdotettu mitään konkreettisia toimia. Selviäkin ratkaisuja toki ehdotettiin: Kennedy ehdotti Kuuban ydinohjusten rauhanomaista purkamista sekä kansanäänestyksen järjestämistä Berliinissä. Hän pyrki aina säilyttämään rauhan turvautumalla ensimmäisenä vaihtoehtona neuvotteluihin. Vaikka Kennedyn tavoite oli ratkaista kriisit rauhanomaisesti, hän ei suostunut jäämään Neuvostoliiton jalkoihin: sekä Kuuban että Berliinin tilanteessa Kennedy oli valmiina sotaan, jos muita vaihtoehtoja ei olisi ollut.

Kennedyn puheissa on nähtävissä myös oikeutuksen hakeminen, joka on mainittu myös Palosen ja Summan teoksessa. Kennedy esitti Yhdysvallat ja muut länsimaat rauhan ja vapauden puolustajina, sekä Neuvostoliiton ja kommunistit aggressiivisina hyökkääjinä. Tämä näkyy erityisen hyvin Berliinin tilanteessa, jossa Kennedy käytti suuren osan puheistaan länsimaiden läsnäolon perustelulle Berliinissä. Oikeutusta haettiin samaan aikaan liittolaisilta, vastustajilta ja koko ihmiskunnalta. Puheiden taustalla näkyy myös, että Kennedy hyväksyi Neuvostoliiton oikeuden toimia Itä-Berliinissä ja laajemmin Itä-Euroopassa haluamallaan tavalla.

Vertaillen Kennedy virkaanastujaispuheessa asetettuja päämääriä, niihin, joita presidentti tavoitteli muilla, ulkopoliittisia kriisejä käsittelevillä, puheillaan, huomataan yhtäläisyyksiä, mutta myös selviä eroavaisuuksia. Konfliktien välttäminen neuvotteluiden avulla näkyy läpi Kennedyn presidentinkauden lähes jokaisessa ulkopoliittisessa puheessa. Hruštšovia yritettiin useasti saada neuvotteluihin osoittamalla Yhdysvaltain myötämielisyys ja rauhantahtoisuus. Lisäksi ydinasekilpailun rajoittaminen on selvästi nähtävissä Kennedyn puheissa, erityisesti vuoden 1963 puheissa ja osittain varmasti edellisten vuosien kriisien takia. Kennedy luopui tavoitteestaan poistaa kommunismi Amerikasta julkisesti Sikojenlahden maihinnousun jälkeen ja lopullisesti osana Kuuban kriisin ratkaisua. Tärkeä tavoite vapauden säilyttämiseksi näkyy monien puheiden taustalla, mutta ei aina ensisijaisena päämääränä. Vapauden turvaamista tärkeämpi tavoite Kennedylle vaikutti olevan rauhan säilyttäminen. Kommunistien läsnäolo tietyillä alueilla oltiin valmiina hyväksymään, jos rauha saataisiin tällä tavalla turvattua.

Puheet osoitettiin usein samanaikaisesti sekä liittolaisille että vastustajille. Esimerkiksi Berliinin kriisin tapauksessa länsiberliiniläisille annettiin lupaus suojelusta, samalla kun kommunisteja varoitettiin kärjistämästä kriisiä enempää, koska hyökkäykseen Berliinissä reagoitaisiin samalla tavalla kuin hyökkäykseen itse Yhdysvaltoja vastaan. Osoittamalla puheensa liittolaisilleen, Kennedy sitoi muita valtioita yhteen Yhdysvaltain kanssa, vaikka puheiden pääpaino olikin usein keskustelussa Neuvostoliiton kanssa. Kennedy esitti Hruštšoville ja kommunisteille painavia uhkauksia, mutta myös ehdotuksia yhteistyöstä ja vihamielisyyksien lopettamisesta. Kennedyn tavoittelema yhteisymmärrys ja uusi näkemys kylmästä sodasta olisi saattanut toteutua, jos Kennedyä ei olisi salamurhattu marraskuussa 1963, eikä Hruštšovia poistettu vallasta lokakuussa 1964. Vallan vaihduttua molemmissa suurvalloissa ja Yhdysvaltain sekaannuttua peruuttamattomasti Vietnamin sotaan, vuoden 1963 rauhanomaisista yhteistyösuunnitelmista ei ollut jäljellä kuin muisto.

Kennedyn puheiden tutkimus vahvistaa kuvaa Kennedyn ulkopoliittisten tavoitteiden toteutumisesta ja antaa mahdollisuuksia laajemmalla jatkotutkimukselle. Vaikka Kennedy oli valmis taistelemaan kaikin keinoin kommunismin leviämistä vastaan, hän pyrki lopettamaan vastakkainasettelun Neuvostoliiton kanssa sekä kylmän sodan. Ehkä

tärkein huomio Kennedyn puheista on se, miten hän esitti myös kommunistit ihmisinä, joiden kanssa voitaisiin tehdä rauhanomaista yhteistyötä. Ensimmäisessä luvussa esitetty Louise FitzSimonsin näkemys Kennedyn ulkopolitiikan tavoitteista voidaan tämän tutkimuksen perusteella kyseenalaistaa. Kennedy ei pyrkinyt, eikä hän olisi edes pystynyt, puuttumaan kaikkiin Yhdysvaltain ympärillä tapahtuviin asioihin. Vaikka Kennedy esitteli mahdollisuuden puuttua myös vapaiden valtioiden sisäisiin asioihin, jos tällä varmistettaisiin vapauden säilyminen, ainoa kerta, kun hän toteutti tätä, oli Sikojenlahden maihinnousu. Muuten Yhdysvallat pyrki liittolaistensa kanssa vain ylläpitämään rauhaa.

Kennedy tiesi, ettei pystyisi vaikuttamaan kaikkiin keskeisiin tapahtumiin, tai ainakin näin voidaan selvästi päätellä esimerkiksi hänen puheidensa perusteella. Jos Kennedy olisi yrittänyt ajaa Yhdysvaltain omia päämääriä rauhan ja vapauden kustannuksella, miksi hän olisi pyrkinyt lopettamaan vastakkainasettelun, joka helpotti Yhdysvaltain vaikutusvallan lisäämistä? Miksi Kennedy olisi useasti ehdottanut puheissaan neuvotteluja, joissa omia pyrkimyksiä piti sovittaa yhteen liittolaisten ja vastustajien kanssa, jos hänen päämääränsä olisi ollut vain omien tavoitteiden toteuttaminen? Kennedyn hallinnon ulkopolitiikkaa voidaan kritisoida, mutta ei omien tavoitteiden asettamisesta muiden vapaiden valtioiden ja rauhan puolustamisen edelle.

Kennedy puheet on asetettava kylmän sodan kontekstiin. Puheiden kontekstia määrittävät seikat ovat varmasti kylmän sodan luonteen muuttuminen ja pyrkimys vähentää suurvaltojen vastakkainasettelua. Nämä erottavat hänet monista muista johtajista, ja ovat varmasti osasyynä siihen miksi hän lyhyestä presidentinkaudestaan huolimatta on niin tunnettu. Jatkotutkimuksessa olisi mahdollista syventyä tarkemmin esimerkiksi Kennedyn näkemykseen kylmän sodan luonteesta ja sen muuttumisesta hänen presidentinkautensa aikana. Myös vertailu muiden kylmän sodan presidenttien ulkopoliittisiin tavoitteisiin tai esimerkiksi Hruštšovin puheisiin saattaisi olla mielenkiintoista.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I Lähteet

JOHN F. KENNEDY PRESIDENTIAL LIBRARY AND MUSEUM, Boston, MA (JFK Library)

John F. Kennedy: Speeches/Pre-presidential speeches and presidential speeches URL: <https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches> (Luettu viim. 30.4.2019)

II Tutkimuskirjallisuus

Allison, Graham & Zelikow Philip 1999: *Essence of Decision. Explaining the Cuban Missile Crisis*. 2. painos. Addison Wesley Longman Inc, New York.

Baglione, Lisa 1999: *To agree or not to agree. Leadership, Bargaining and Arms Control*. The University of Michigan press, Ann Arbor.

FitzSimons, Louise 1972: *The Kennedy Doctrine*. Random House, New York.

Golden James 1966: "John F. Kennedy and the Ghosts". *Quarterly Journal of Speech* 52 (4) 1966, s. 348–357. Taylor and Francis Ltd, Oxfordshire.

Holmila, Antero & Roitto, Matti 2018: *Rooseveltista Trumppiin. Yhdysvaltain ulkopoliittika ja kriisit 1900-luvun alusta tähän päivään*. Docendo, Jyväskylä.

Hyrkkänen, Markku 2002: *Aatehistorian Mieli*. Vastapaino, Tampere.

Lebow, Richard & Stein, Janice 1994: *We All Lost the Cold War*. Princeton University press, Princeton.

Kempe, Fredrik 2011: *Berlin 1961. Kennedy, Khrushchev and the Most Dangerous Place on Earth*. G. P. Putnam's Sons, New York.

Palonen, Kari & Summa, Hilka 1996: *Pelkkää Retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere.

Paterson, Thomas 1989: *Kennedy's Quest for Victory. American Foreign Policy 1961-1963*. Oxford University Press, New York.

Ritter, Kurt & Medhurst Martin 2003: *Presidential speechwriting. From the New Deal to the Reagan revolution and beyond*. Texas A & M University Press, College Station.

Snead, David 2010: *John F. Kennedy. The New Frontier President*. Nova Science Publishers, New York.

Skinner, Quentin 2011: *Visions of Politics. Volume I. Regarding Method*. 8. painos. Cambridge University press, Cambridge.